

5-10-2019

VOCABULARY IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Aribjon Bahodirov
Namangan state university

Follow this and additional works at: <https://uzjournals.edu.uz/namdu>

Part of the [Education Commons](#)

Recommended Citation

Bahodirov, Aribjon (2019) "VOCABULARY IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING," *Scientific Bulletin of Namangan State University*. Vol. 1 : Iss. 1 , Article 34.

Available at: <https://uzjournals.edu.uz/namdu/vol1/iss1/34>

This Article is brought to you for free and open access by 2030 Uzbekistan Research Online. It has been accepted for inclusion in Scientific Bulletin of Namangan State University by an authorized editor of 2030 Uzbekistan Research Online. For more information, please contact sh.erkinov@edu.uz.

CHET TIL LEKSIKASIGA O'RGATISH

Baxodirov Aribjon

Namangan davlat universiteti, katta o'qituvchi

***Annatsiya:** Ushbu maqolada chet til ta'limida leksikaning o'rni ko'rib chiqiladi. Chet el va mamlakatimiz chet til o'qitish metodikasida leksikani o'rgatish tamoyillari va rivojlanish bosqichlari tahlil qilinadi.*

***Kalit so'zlar:** leksika, leksikani o'qitish tamoyillari*

ЛЕКСИКА В ОБУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫМ ЯЗЫКАМ

Баходиров Арибжон

Наманганский государственный университет
старший преподаватель

***Аннотация:** В данной статье рассматривается роль лексики в обучении иностранным языкам. Приводятся различные этапы развития обучения лексике в отечественной и зарубежной методиках и формулируются наиболее значимые принципы обучения лексике.*

***Ключевые слова:** лексика, принципы обучения лексике*

VOCABULARY IN FOREIGN LANGUAGE TEACHING

Bahodirov Aribjon

Namangan state university
Senior teacher

***Abstract:** The article discusses the role of vocabulary in foreign language teaching. The various stages of teaching vocabulary in domestic and foreign methodology are given. The most important principles of teaching vocabulary are formulated.*

***Keywords:** vocabulary, principles of teaching vocabulary*

Metodik adabiyotda leksik ko'nikma masalalari ilk bor YE.I.Passov tomonidan ko'tarilgan [3]. Uning fikriga binoan *leksikani o'rgatish, fonetika va grammatikani o'rgatish* kabi, kerakli so'zlarni tanlash va "malakaviy xarakteristikalar" darajasida ularni boshq so'zlar bilan aloqaga kiritib jumla tuzishni ko'zda tutadi. Malakaning bu umumiy xususiyatlari N.I.Passov tomonidan keng ko'lamda talqin etilgan [4].

Leksik ko'nikmalarni shakllantirish bosqichlarini o'rganish borasida birmuncha urinishlar bo'lganligi metodika faniga oid adabiyotlardan ma'lum [5].

Bu, avvalo, I.V.Raxmanov tomonidan taklif qilingan "*anglash-yodda tutish muloqotda qo'llash*" bosqichlar tizimidir. Shubhaga o'rin yo'qki, o'rganilayotgan leksikani har bir o'quvchi anglashi, yodda tutishi va muloqotda qo'llashi zarur. Lekin bunday bosqichlarga ajratish ba'zi bir e'tirozlarni keltirib chiqaradi: anglash - bu uzundan uzun jarayon va u yangi so'zlarni ishlatishga yo'naltirilgan mashqlarni bajarish paytida ham davom etadi; leksikani yodda saqlashni uni nutqda ko'llashdan

ajratib bo'lmaydi, zero leksikani yodlash, uning alohida turlari inobatga olinmasa, asosan nutqda ishlatilishi orqali amalga oshadi [1].

Til o'rganuvchilarga chet til darolarida nutq *ko'nikma* va *malakalarini* singdirish leksik materialni egallash asosida amalga oshadi. U uch bosqichdan iboratdir. Birinchi bosqichda til o'rganuvchilar yangi so'z bilan tanishishtiriladi; ikkinchi bosqichda tanishgan leksikani (so'zlarni) nutq jarayonida qo'llay o'rgatiladi va uchinchi bosqichda esa o'rganilayotgan so'z nutq faoliyati turlarida ko'nikma hamda malaka tarkibida o'zlashtiriladi. Leksik birlik yuzasidan bajariladigan ushbu ish bosqichlarini metodlarga taqqoslash mumkin: *tanishish; mashq qilish va qo'llash* [6].

Leksikani o'rgatish prinsiplari: leksik materialni o'rgatishga qo'yiladigan dasturiy talablar maxsus metodik *prinsiplar* ishlab chiqishni taqozo etadi. Mazkur masala yuzasidan o'tkazilgan ilmiy tadqiqotga binoan quyidagi prinsiplarga amal qilinadi: (1) *chet til o'rgatishda lug'atni oqilona chegaralash prinsipi:* tanlash birliklari belgilab olinadi; (2) *til ta'limida leksik birliklar muayyan maqsadga qaratilganligi prinsipi;* Leksik operatsiyani mustahkamlash uchun qo'llanadigan birliklar aniq ko'nikmani hosil qilishga mo'ljallanadi; (3) *leksik birliklarning lingvistik va psixologik tabiatini hisobga olish prinsipi:* mashq qilish davrlarida leksik birliklarning mavhum tushuncha ifodalaydiganlari ta'riflash vositasida narsaga tegishlilari ko'rgazmalilik yordamida, sistema hosil qiladigan mavzuga oid, masalan; dunyo tomonlari – sharq, g'arb, janub, shimolni ifodalash leksik birliklar; (4) *ta'limning didaktik va psixologik qonuniyatlarini hisobga olish prinsipi:* Har bir leksik birlik taqdimot mashq qilish va qo'llash bosqichlarida borgan sari kengaytirilib, ya'ni ma'no doirasi tovush va yozish timsollari va turli birikmalarda hamda guruhlarda qo'llanilishi; (5) *o'zlashtirilgan lug'at boyligini yangi so'z ma'nosini asoslangan tarzda fahmlashni ta'minlash va xufiya lug'atni shakllantirishda o'zaro boyliqlik prinsipi:* har uchala vazifa faol, bir-biriga bog'liq va izchil bajariladi; (6) *ma'noviy umumlashtirishga suyanib ish ko'rish prinsipi;* leksik birlik mazmun plani tahlil etishyo'li bilan birlikning semantik variantlari orasidagi o'xshashlik hamda tafovut belgilarini aniqlashga erishiladi; (7) *nutq malakalarini o'stirish va shu jarayonda leksikani egallashni birga olib borish prinsipi* [6].

So'z tilning eng asosiy birligidir. Tildagi barcha so'zlarning yig'indisi uning *lug'at tarkibi* yoki *leksikasi* deb atalib, ularni leksikologiya o'rganadi. Mustaqil o'rganishda yana bir foydali pedagogik usul – lug'at va ma'lumotnomalardan yangi leksik birlik ma'nosini topishdir. Leksik ko'nikmalarni shakllantirishda *mashq qilish* bosqichidagi asosiy ishlar qo'yidagilar:

1. So'z, so'z birikmasi va gapni aytish. O'qituvchi nutqini til o'rganuvchilar takrorlaydilar va eslab qoladilar. Topshiriq: "Mendan keyin takrorlang va eslab qoling"

2. Yangi so'z ishtirokida so'z birikmalarini og'zaki tuzish. Topshiriq: So'zni eshiting va uni so'z birikmasida ayting. Masalan: *book* so'zi so'z birikmasida ayting. English, Uzbek, Russian read see, my. O'quvchilar navbatma-navbat birikmalar tuzadilar: English book, read a book, my book .

3. So'zni turli nutq namunalarida qo'llashgan muallim topshirig'ig'a binoan bajariladigan ish turidir. Masalan: "Ayting – I see a Savolga javob qaytaring".

4. Soʻzni koʻrish orqali idrok etish, matn maʼnosiga bogʻlab biriktirish va oʻqish topshiriq turlari “Menga quloq solib, oʻqing”.

5. Leksik birlikni bosma matnda tayanib mashqda oʻzlashtirish. Berilgan matndan falon mavzuga oid soʻzlarni toping va ularni oʻqing.

6. Soʻzni yozish. Topshiriq “Soʻzni doskadan kitobdan koʻchiring va eslab qoling” Muallim tushuntirib beradi va yozishdan yagona leksik koʻnikmalarni shakllantirishga oid maʼlumotlar keltirilgan.

Leksika koʻnikma atamasini metodist olimlar ilmiy izohlab berishgan. S.F.Shatilov “Leksik koʻnikma” ikki qismdan iborat metodik tushunchaligini, yaʼni nutqda soʻzni qoʻllash va nutq jarayonida soʻz yasash deb taʼriflaydi. Olim fikricha bu nutqiy leksik koʻnikma boʻlib, undan tashqari lisoniy leksik koʻnikma ham shakllanadi. Soʻzni tahlil etish jarayonida soʻz yasash, soʻz birikmasini tuzish kabilar leksik materialni ong ishtirokida qoʻllashdek lisoniy leksik koʻnikma nazariy isbotlangan [2]. Demak, leksikaning nutqiy va lisoniy koʻnikmalari maʼlum. Ingliz tilida leksik mashqlar.

Aslida leksikani oʻrganishning har uchala bosqichi (tanishtirish yoki taqdim etish mashq bajarish va qoʻllanilishi) tegishli mashqlarda roʻy beradi. Leksik birlik koʻnikmaga kirishi uchun bajariladigan mashqlarda uni ikki xil ishlatish usuli mavjud, oʻrganilayotgan soʻz bir joyda turli birliklar bilan ishlatiladi, yoki har xil oʻrinlarda yangi – yangi soʻz birikmalari hosil qilib takrorlanadi. Leksik mashqlar informasion va operasion qismlardan tashkil topadi. Birinchi qism koʻrsatma berish va ijro namunasi boʻlib, tilga oid qoida bilan hamda nutq amaliyotini birlashtiruvchi oraliq mashqlardan iborat. Operasion mashqlarda leksik material asosida nutq harakatlari egallanadi. Mashqdagi muayyan element – leksik operatsion egallash doimo asosiy vazifa qilib qoʻyiladi. Masalan: “Matnni oʻqing, ajratib koʻrsatilgan soʻzga eʼtibor bering”, mashqlarning asosiy turlari quyidagilar:

1. Real lugʻat boyligini oʻzlashtirish lugʻat tarkibini kengaytirish va ularni fahmlash orqali bilib olish koʻnikmalarini hosil qiladigan mashqlar; 2. receptacle tinglab va oʻqib tushunish va reproduktiv gapirish qisman-yozish leksik mashqlari; 3. Leksik birlikning har xil turlari soʻz, turgʻun soʻz birikmasi, nutq oʻrganish mashqlari.

Mashq turlari oʻz navbatida yana kichik guruhlarga boʻlinadi, joyiga koʻra, shakl va usuliga qarab, yolgʻiz yoki xor bilan, mustaqil yoki muallim rahbarligida, ona tiliga munosabati nuqtai nazardan leksikani oʻrganishda leksik material deganda biz oʻrganilayotgan tilning soʻzlari va soʻz birikmalariga aytamiz [1].

Leksik materialni oʻrganmasdan turib, u yoki bu tilda nutq faoliyatining turlarini shakllantirish ham, uni rivojlantirish ham amalga oshmaydi. Shunday qilib u yoki bu tilning nutq faoliyati turlarini oʻrgatishimizda leksikaning roli muhimdir. Bir tomondan oʻrta maktabdan chet tili boʻyicha oʻrgatilishi lozim boʻlgan leksik minimum soni kamaytirilgan boʻlsa, gimnaziya akademik litsiy va kollejlardan oʻrgatilishi lozim boʻlgan leksik birlikning soni oshib boradi. Shu bilan birga oʻquv dasturida aktiv va passiv ravishda oʻzlashtirilishi lozim boʻlgan leksik minimumning soni, miqdori ham aniq belgilab beriladi. Har xil tipdagi oʻquv yurtlarida oʻrgatiladigan leksik minimumning soni oʻqitish maqsadlari va oʻqitish mazmuni bilan chegaralanadi, hamda ularning soni har xil boʻladi. Leksikani metodik tipologiya qilishda asosiy

e'tibor ularni talaffuz va grafik shakllari, ma'nosi, hamda gapdagi funksiyalariga beriladi. O'zlashtirilishi qiyin bo'lgan so'zlarni o'rgatishda o'qituvchining o'zi qo'shimcha mashqlar ishlab chiqadi va ularni dars jarayonida qo'llashi lozim [3].

Leksik ko'nikmaning shakllanishi so'zning muayyan aloqa turlari bo'lgan mantiqiy, mazmuniy bog'lanishlari majmuasi yuzaga kelishi bilan bog'liq hodisadir. Shunga asosan biz leksika ustida ishlashning uch uzviy bosqichini belgiladik. Bular: so'z aloqalarining dastlabki muntazam chegaralangan majmuasi; bu aloqalarning nisbatan kengayishi; so'z aloqasining keyingi chegaralanmaydigan darajadagi kengayishi.

O'tkazilgan ingliz tili tajriba mashg'ulotlari natijalari shuni ko'rsatadiki, xorijiy leksikani o'rgatish materialga nisbatan qiziqish o'yg'otadi va o'quvchilar o'zlashtirishlariga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

References.

1. Jalolov J. CHet til o'qitish metodikasi. –Toshkent. "O'qituvchi"-1996. 368-bet.
2. Zimnyaya I.A. Psixologicheskie aspekti obucheniya govoreniyu na inostrannom yazike. Kniga dlya uchiteley. Izdanie vtoroe. -M.: Prosvetshenie, 1985. -160 s.
3. Passov Ye.I. Kommunikativnyy metod obucheniya inoyazichnomu govoreniyu. 2-e izd. -M.: Prosvetshenie, 1991. -222 s.
4. Passov Ye.I. Osnovi kommunikativnoy metodiki obucheniya inoyazichnomu obsheniyu. -M.: Russkiy yazыk, 1989. -276 s.
5. Raxmanov I.V. Metodika prepodavaniya nemetskogo yazika.-M.:Izd-vo APN RSFSR, 1956. -297 s.